

ЕДНА БЕЛЕЖКА ВЪРХУ ТРИЕНЕТО В ПЛЪЗГАЩИ ЛАГЕРИ И ЧЕЛЮСТНИ СПИРАЧКИ

А. Стоянов

Увод

През 1954 г. в Годишника на Машинно-електротехническият институт Г. Данов публикува две работи [1, 2], в които показва как може да се третира по един твърде прост и естествен начин проблемите, свързани с триенето в лагери и челюстни спирачки. Във всяка задача авторът предварително редуцира системата реакции, които се явяват в мястото на допирането. Пресмятанията не са много сложни, но са доста дълги.

В настоящата работа, използвайки комплексните числа, показвам как могат да се съкратят значително пресмятанията.

Спомагателна задача

В равнината Oxy в точка $M(x, y)$ е приложена сила $\vec{F} = X\vec{i} + Y\vec{j}$ (фиг. 1). Завъртаме силата $\vec{F}$ около M на ъгъл ψ и получаваме силата $\vec{F}^*$. Да се намерят проекциите X^* , Y^* на $\vec{F}^*$ и моментът M^* спрямо Oz .

Решение. 1) Да съпоставим на силите $\vec{F}$ и $\vec{F}^*$ комплексните числа $\zeta = X + iY$ и $\zeta^* = X^* + iY^*$. Очевидно

$$\zeta^* = \zeta e^{i\psi}, \text{ т. е. } X^* + iY^* = (X + iY)(\cos \psi + i \sin \psi),$$

отгдето

$$(1) \quad X^* = X \cos \psi - Y \sin \psi, \quad Y^* = X \sin \psi + Y \cos \psi.$$

Ще се условим да записваме (1) съкратено така:

$$(1') \quad \vec{F}^* = \vec{F} e^{i\psi}.$$

2) За момента M^* на $\vec{F}^*$ спрямо Oz имаме

$$M^* = xY^* - yX^* = \cos \psi (xY - yX) + \sin \psi (xX + yY) \quad \text{или}$$

$$(2) \quad M^* = M \cos \psi + (\vec{r} \cdot \vec{F}) \sin \psi, \quad \text{гдето } \vec{r} \cdot \vec{F} = rF \cos \mu.$$

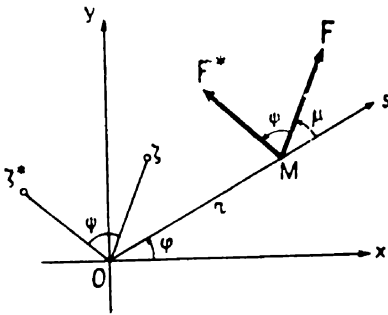
Ако $\mu = 0$ или π , т. е. ако $\vec{F}$ лежи на правата Os , тогава

$$M = \text{мом}_z \vec{F} \quad 0, \cos \mu = 1 \text{ или } -1 \text{ и (2) получава вида}$$

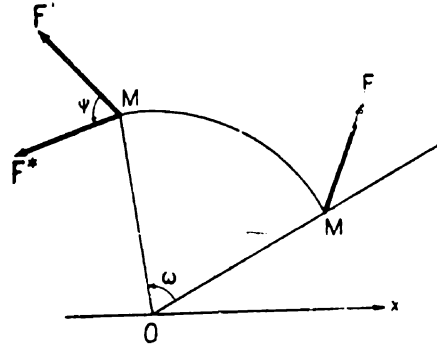
$$(2') \quad M^* = \pm rF \sin \psi,$$

което може да се установи и директно.

Забележка. Ако завъртим около O на ъгъл ω точката M заедно със силата $\vec{F}$ (фиг. 2), ще получим силата $\vec{F}'$, приложена в M' . Според казаното по-горе имаме $\vec{F}' = \vec{F}e^{i\omega}$, а моментът ѝ спрямо Oz е равен на момента на $\vec{F}$, т. е. е равен на M .

Фиг. 1

Фиг. 2

Ако след това завъртим силата $\vec{F}'$ около M' на ъгъл ψ , ще получим силата $\vec{F}^*$, дадена с

$$(3) \quad \vec{F}^* = \vec{F}'e^{i\psi} = \vec{F}e^{i\omega} \cdot e^{i\psi} = \vec{F}e^{i(\omega+\psi)},$$

а за момента ѝ M^* ще получим същата формула (2), тъй като $\vec{r}' \cdot \vec{F}' = \vec{r} \cdot \vec{F}$.

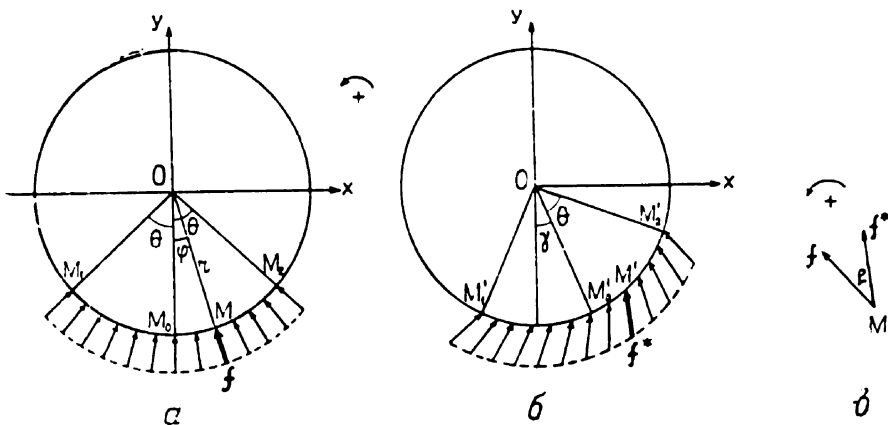
Нека имаме системата сили $\vec{F}_i (i=1, 2, \dots, n)$, приложени в точки M_i ; да означим с $\vec{R}$, $\vec{M} = M\vec{k}$ резултантната динама на тази система сили за точката O . Да завъртим цялата система точки и сили около O на ъгъл ω , а след това да завъртим всяка сила $\vec{F}_i$ около M_i на ъгъл ψ ; получаваме нова система сили $\vec{F}_i^*$, чиято резултантна динама $\vec{R}^*$, $\vec{M}^* = M^*\vec{k}$ спрямо O се дава с формулите (4) и (5) — непосредствено следствие от (1') и (2):

$$(4) \quad \vec{R}^* = \vec{R} e^{i(\omega+\psi)},$$

$$(5) \quad M^* = M \cos \psi + \sin \psi \sum_{i=1}^n \vec{r}_i \cdot \vec{F}_i, \text{ гдето } \vec{r}_i \cdot \vec{F}_i = r_i F_i \cos \mu_i.$$

Задача I

На фиг. 3, а е изобразена дъга $M_1M_0M_2$ от окръжност с център O и радиус r ; при това $\sphericalangle M_1OM_0 = \sphericalangle M_0OM_2 = \theta$. Дъгата е натоварена с разпределен товар от вида $\vec{f} = \vec{q} ds = \vec{q} r d\varphi$; при това предполагаме, че $\vec{q}$ е насочено към O и че $q = q(\varphi)$ е четна функция на φ , например $q(\varphi) = q_0 \cos \varphi$, или $q(\varphi) = \text{конст.}$ (На фиг. 3 е изобразен последният случай, а на фигура 4 — първият случай.)

Фиг. 3

Тази система конкурентни сили $\vec{f}$ има равнодействуваща $\vec{R}$, която минава през O и е равна на

$$\begin{aligned}
 (6) \quad \vec{R} &= \int_{M_1, M_2} \vec{q} r d\varphi = \int_{-\theta}^{\theta} [-q(\varphi) \sin \varphi \vec{i} + q(\varphi) \cos \varphi \vec{j}] r d\varphi \\
 &= \vec{j} \cdot 2r \int_0^{\theta} q(\varphi) \cos \varphi d\varphi.
 \end{aligned}$$

Да завъртим цялата дъга M_1M_2 около O на ъгъл γ (фиг. 3, б) и след това да завъртим всяка от силите $\vec{f}$ около приложната ѝ точка M' на ъгъл $-\rho$ (фиг. 3, в). Да редуцираме получената система сили $\vec{f}^*$ за точката O ; нейната динама $\vec{R}^*$, $M^* = M^*k$ се дава с (4) и (5) при $\omega = \gamma$, $\psi = -\rho$. Получаваме

$$(7) \quad \vec{R}^* = \vec{R} e^{i(\gamma-\psi)}, \text{ гдето } \vec{R} \text{ се дава с (6); }$$

$$\begin{aligned}
 (8) \quad M^* &= 0 + \sin(-\rho) \int_{-\theta}^{\theta} r f \cos \pi = \sin \rho \int_{-\theta}^{\theta} r \cdot q(\varphi) r d\varphi \\
 &= 2 r^2 \sin \rho \int_0^{\theta} q(\varphi) d\varphi.
 \end{aligned}$$

Приложение: триене в лагери [1]

Един кръгов диск е натоварен с активни сили с резултантна динама, дадена с $\vec{R}_a = R_a \vec{j}$ и M_a , и със сили на триене (фиг. 3, б) с динама, дадена със (7) и (8).

Условията за равновесие са $\vec{R}^* + \vec{R}_a = 0$ и $M^* - M_a = 0$. Оттук следва:

$$1) \quad \gamma - \rho = 0, \quad \gamma = \rho;$$

$$2) \quad \vec{R} = R_a, \quad 2r \int_0^{\theta} q(\varphi) \cos \varphi \, d\varphi = R_a;$$

$$3) \quad M^* = M_a, \quad 2r^2 \sin \rho \int_0^{\theta} q(\varphi) \, d\varphi = M_a.$$

Оттук се получава следната стойност за тъй наречения „редуциран коефициент на триене“ μ' , дефиниран с $\mu' = \frac{M_a}{r} : R_a$. Като заместим R_a и M_a с горните изрази, получаваме

$$(9) \quad \mu' = \sin \rho \int_0^{\theta} q(\varphi) \, d\varphi : \int_0^{\theta} q(\varphi) \cos \varphi \, d\varphi.$$

Частни случаи:

$$а) \quad q \text{ конст.}; \text{ тогава } \mu' = \sin \rho \cdot \theta. \quad (\text{При } \theta = \frac{\pi}{2} \quad \mu' = \frac{\pi}{2} \sin \rho.)$$

$$б) \quad q = q_0 \cos \varphi; \quad \mu' = \sin \rho \sin \theta : \left(\frac{1}{2} \theta + \frac{1}{4} \sin 2\theta \right).$$

$$(\text{При } \theta = \frac{\pi}{2} \quad \mu' = \frac{4}{\pi} \sin \rho.),$$

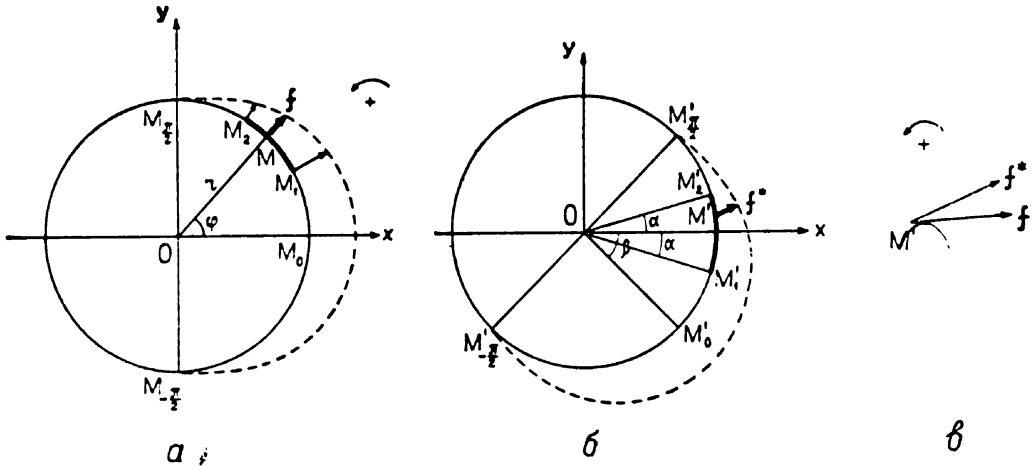
Задача II

На фиг. 4, а е изобразена дъгата $M_1 M_2$ с дължина $2\alpha r$, натоварена със сили $\vec{f}$ от вида $\vec{q} \, ds$, гдето векторът $\vec{q}$ има посоката OM и $|\vec{q}| = q(\varphi) = q_0 \cos \varphi$. Силите $\vec{f}$ се редуцират на равнодействаща, която минава през O и е равна на

$$\vec{R} = \int_{M_1, M_2} \vec{q} r \, d\varphi.$$

Съответното на $\vec{R}$ комплексно число $R_x + iR_y$ е равно на*

$$(10) \quad R_x + iR_y = \int_{\varphi_1}^{\varphi_2} q_0 \cos \varphi e^{i\varphi} \cdot r d\varphi = \frac{1}{2} r q_0 [\varphi_2 - \varphi_1 + \sin(\varphi_2 - \varphi_1) e^{i(\varphi_2 + \varphi_1)}].$$

Фиг. 4

Да завъртим цялата дъга M_1M_2 около O на ъгъл $-\beta$, така че $M'_1M'_2$ да стане симетрична спрямо Ox ; освен това да завъртим всяка от силите $\vec{f}$ около приложната ѝ точка M' на ъгъл ρ . Да редуцираме получената система сили $\vec{f}^*$ за точката O ; нейната динама $\vec{R}^*$, $\vec{M}^* = M^*k$ се дава с (4) и (5) при $\omega = -\beta$, $\psi = \rho$. Получаваме

$$(11) \quad \vec{R}^* = \vec{R} e^{i(-\beta + \rho)},$$

$$(12) \quad M^* = 0 + \sin \rho \int_{\varphi_1}^{\varphi_2} r f \cos \theta d\varphi = \sin \rho \int_{\varphi_1}^{\varphi_2} r \cdot q_0 \cos \varphi \cdot r d\varphi \\ = r^2 q_0 \sin \rho (\sin \varphi_2 - \sin \varphi_1) = 2r^2 q_0 \sin \rho \sin \frac{\varphi_2 - \varphi_1}{2} \cos \frac{\varphi_2 + \varphi_1}{2}.$$

От (10) и (11) следва:

$$R_x^* + iR_y^* = \frac{1}{2} r q_0 [\varphi_2 - \varphi_1 + \sin(\varphi_2 - \varphi_1) e^{i(\varphi_2 + \varphi_1)}] e^{i(\rho - \beta)}, \quad \text{отгдето}$$

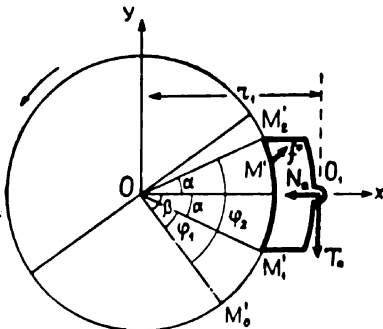
* Пресмятането става лесно, като използваме формулите

$$\cos \varphi = \frac{1}{2} (e^{i\varphi} + e^{-i\varphi}), \quad \sin \varphi = \frac{1}{2i} (e^{i\varphi} - e^{-i\varphi}) \quad \text{и} \quad \int e^{k\theta} d\theta = \frac{1}{k} e^{k\theta}.$$

$$(11') \begin{cases} R_x^* = \frac{1}{2} r q_0 [(\varphi_2 - \varphi_1) \cos(\rho - \beta) + \sin(\varphi_2 - \varphi_1) \cos(\varphi_2 + \varphi_1 + \rho - \beta)], \\ R_y^* = \frac{1}{2} r q_0 [(\varphi_2 - \varphi_1) \sin(\rho - \beta) + \sin(\varphi_2 - \varphi_1) \sin(\varphi_2 + \varphi_1 + \rho - \beta)]. \end{cases}$$

Приложение: триене в челюстни спирачки [2]

Формулите (11') и (12) обхващат всички формули на Данов, получени в работата му за челюстните спирачки [2]. Да разгледаме един частен случай (фиг. 5): спирачка с външна ставна челюст.

Фиг. 5

Едно колело с радиус r се върти около центъра си O . По протежение на дъгата $M_1 M_2$ колелото се трие о една челюст, една от повърхнините на която има формата на дъга от окръжност с централен ъгъл 2α , т. е. „ъгълът на допирането“ $M_1 O M_2 = 2\alpha$. Предполагаме, че върху всеки елемент ds от тази дъга действа сила $\vec{f}^*$ от вида, разгледан по-горе ($\sphericalangle M_0 O M = \varphi$, $\sphericalangle x O M_0 = \beta$; β и q_0 са непознати).

Освен силите на триене $\vec{f}^*$ върху челюстта действа в ставата O_1 активна сила с компоненти N_a и T_a , които са непознати.

Условията за равновесие на челюстта са:

$$(13) \quad R_x^* = N_a, \quad R_y^* = T_a, \quad M^* = T_a r_1.$$

R_x^* , R_y^* , M^* трябва да се заместят с изразите (11') и (12), в които трябва да поставим $\varphi_2 = \beta + \alpha$, $\varphi_1 = \beta - \alpha$. Получаваме три уравнения с четири неизвестни: q , β_0 , N_a , T_a . Трябва ни още едно уравнение, което се получава, като предположим, че познаваме „триеция момент“, т. е. $M^* = M_{\text{тр}}$.

Същите формули (11') и (12) могат да се използват за външна и вътрешна ставна челюст, за положително и отрицателно въртене: достатъчно е евентуално да променим посоката на $\vec{f}^*$ и знаците на ρ и β (виж фиг. 12—15 от Сборника). В случая на спирачки със запънати челюсти (виж фиг. 16—20 от Сборника) точката M_0 е точно определена и следователно ъгълът β е даден.

Постъпила на 28. I. 1959 г

ЛИТЕРАТУРА

1. Данов Г. Критични бележки към решението на задачата за сухо триене в лагери. Годишник на Машинно-електротехническият институт, т. VI, 1954. — Също: Малчев, Тодоров, Данов, Новаков. Сборник от задачи по теоретична механика, ч. I — Статика 1954, стр. 344—346.
2. Данов Г. Изчисление на челюстни спирачки с равномерен коефициент на триене. Годишник на МЕИ, т. VI, 1954. — Също: Сборник..., стр. 347—354.

ОДНА ЗАМЕТКА О ТРЕНИИ В ПОДШИПНИКАХ СКОЛЬЖЕНИЯ И В КОЛОДОЧНЫХ ТОРМОЗАХ

А. П. Стоянов

РЕЗЮМЕ

В двух работах, опубликованных в 1954 г. [1, 2], Г. Данов дал простой способ изучения задач, связанных с трением в подшипниках скольжения и в колодочных тормозах.

В настоящей работе показано, как можно, пользуясь комплексными числами, сократить значительно вычисления.

UNE REMARQUE SUR LE FROTTEMENT DANS LES PALIERS GLISSANTS ET LES FREINS À MÂCHOIRE

A. Stoyanoff

RÉSUMÉ

Dans deux travaux récents (1954) publiés dans l'Annuaire de l'Institut de Mécanique et Electrotechnique de Sofia [1, 2] G. Danov a donné une méthode simple et naturelle pour traiter les problèmes concernant le frottement dans les paliers glissants et les freins à mâchoire.

Dans cette note nous montrons que l'usage des nombres complexes permet d'abrégé considérablement les calculs.